

„Социалистическэ индустриализаци тухайда нүхэр Сталиной хургаалы манай парти хэрэг дээрэн ходоодо бөөлүүлнэ. СССР-эй индустриализаци хада манай оройной социалистическэ хүгжэлтын закон болонхой“.

(ВКП(б)-гай XVIII КОНФЕРЕНЦИ ДЭЭРЭ НҮХЭР Г. М. МАЛЕНКОВАЙ ХЭНЭН ЭЛИДХЭЛЭЭ)

ВКП(б)-гэй Бүхэсоюзна XVIII конференци Ажаүйлэдбэри ба замхарилсаан тушаа парторганизацинуудай зорилгонууд тухайда

ВКП(б)-гэй ЦК-гэй секретарь нүхэр Г. М. Маленковай элидхэл

Ажаүйлэдбэри ба замхарилсаандахи амжалтанууд ба дутуунууд

Нүхэл: Ажаүйлэдбэри ба замхарилсаан тушаа партийна организаацинуудай зорилгонууд тухайда асуудал конференциин зүбшэн хэлсэлгэдэ табигдаба.

Энэ асуудал тушаа өөрынгөө элидхэл соо би болбол тубхын түрүүнд ажаүйлэдбэриин ба замхарилсаанай хүдэлмэрин дутуунууд тухайда, ажаүйлэдбэридэ ба замхарилсаанда партийна организаацинуудай ба наркоматуудай хүдэлмэрин дутуунууд тухайда, өдэ дутуунуудай шалтаганууд ба төдөние зайлуулха хэмжээнүүд тухайда хэлхэ байнаб.

Зүгөөр, нүхэд, энэ хада ажаүйлэдбэриин ба замхарилсаанай хүдэлмэридэ амжалтанууд үгы гэгдэнэ бэшэ. Харин, партиин XVIII съездын үүлдэ үнгэрхэн хоёр жэл соо ажаүйлэдбэриин ба замхарилсаанай хэлбэрилтэгүй ургалтань үргэлжлэж байха юм.

Хэрбээ 1938 ондо ажаүйлэдбэриин гаргаһан бүхы продукция хэмжээн 106.834 миллион түхэриг байгаа һаа, 1939 ондо тэрэнэ — 123.915 миллион түхэриг боложо, харин 1940 ондо — 137.500 миллион түхэриг болоһон байна.

Ажаүйлэдбэриин бүхы продукция жэлхэ жэл бүридэ, саг үргэлжэ угаа ехээр ургалһан байна.

Үнгэрэгшэ 2 жэл соо манай замхарилсаанай хүдэлмэриһе байжарба. 1938 онойхитой жэшээлбэй 1940 ондо ашаа шэрэглын эрьелтэн ехэ болоо гөбөл: түмэр замай талаар 10,3 процент, уһан замай талаар 12,8 процент, далайн замхарилсаанай талаар — эрье шадарай бага зэргын ябалгаар 15,1 процент болоо.

Үнгэрэгшэ жэлдэ Советскэ Союзай ажаүйлэдбэри ба замхарилсаан хада гурбадахи табанжэлэй түсөбье гүйсэхдэхэ хэрэгтэ нилээд урагшаа дабшаа, үйлэдбэрилгын ба ашаа шэрэглын хэмжээе ехэ болгоо, СССР-эй арадай ажыхын саананхи ургалты ба оборононо хүсэшадалаа бүхэжүүлгые хангаба. Шэнэ техникые шудалан ашагалгын амжалтанууд ба оборононо ажаүйлэдбэриин ургалта болбол Улаан Армии ба Уһан-Сэрэгэй Флотые мүнөө сагай зөбсөлгөлгын техникескэ тон шэнэ шэнэ зүйлнүүдээр баяжуулан хангалгы нилээд дөшөлүүлхэ арга олгобо.

Томо томо капиталистическэ ороонууде экономика талараа хүсэжэ, урдань орохын тулада, тубхын түрүүндэ, манай социалистическэ ажаүйлэдбэриин бүхы хэмжээгээр үргэдхын тулада капиталиста оруудалгы ехэхдэхэ, гарзаһаа айнгүйгөөр ябахар бэлэн байха ба урагшаа дабшаха шэн зоримгой шанга хүсэл гаргахые эридэнэ — гэжэ партиин XVIII съезд дээрэ нүхэр Сталин хэлэһэн байгаа.

Үнгэрхэн хоёр жэлэй торшо соо ажаүйлэдбэридэ ба замхарилсаанда угаа ехэ мүнгөн зөөри оруулжа, хэдэн олон шэнэ предпрятийнууде ашагалтада оруулаабди.

Ажаүйлэдбэридэ ба замхарилсаанда капитал оруулалгын хэмжээ харуулбал: 1938 ондо — 22.341 миллион түхэриг, 1939 ондо 25.087 миллион түхэриг, 1940 ондо — 27.728 миллион түхэриг болоо.

Социалистическэ индустриализаци тухайда нүхэр Сталиной хургаалы манай парти хэрэг дээрэн ходоодо бөөлүүлнэ. СССР-эй индустриализаци хада манай оройной социалистическэ хүгжэлтын закон болонхой.

Капиталистическэ ажыхыһаа дудьданги байхагүйн тулада өөһдөнгөө гарт хамаг юмые хүсэд байлгах хэрэгтэй гэжэ нүхэр Сталин хургана. Энэ заабаринь хүтэлбэри болгон, манай парти болбол СССР-эй арадай ажыхын бөө даанги байдалы хангаба.

Социализмын илалтанууде туйлахын интересе, социализм байгуулхын интересе ажаүйлэдбэриин хүгжөөжэ, ажыхыһаа хүгжөөжэ хэрэгтэй гэжэ нүхэр Сталин хургана. Энэ заабаринь хүтэлбэри болгон манай партиин ажалаһанай ашаар, манай орондо капитализмын бүхы нүхэ бүһөнүүд хаагдаа.

СССР мүнөө үедэ хүсэнтүгэс индустриализаци социалистическэ гүрэн болонхой.

Зүгөөр, нүхэд, өдэ амжалтануудай хажуугаар ажаүйлэдбэриин ба замхарилсаанай хүдэлмэридэ ехөнүүд дутуунууд бии.

Манай ажаүйлэдбэри болбол 1939 онойхитой сасуулбал, 1940 ондо продукция гаргалгана бүхыдөө 11 процент ехэхдэн байбашье. ажаүйлэдбэриин хэдэ хэдэн халбаринууд, илангаа паровоз вагон байгуулга, электрические, ой модной, саарһанай ба барилгын материалуудай ажаүйлэдбэриинүүд хожомдо жо ябадаг ба үйлэдбэриингөө түсөөбүдые гүйсэхдэнгүй.

Зарим наркоматууд продукция гаргаха түсөбөө нийтэ дээрэе гүйсэхдэн болобошье, тинхэ зуураа, продукция хэдэ хэдэн шухала зүйлнүүдээр түсөбөө дүүргээгүй. Тинхээр ажаллагшадые нарвалбел: бүд нэхэлгын ажаүйлэдбэриин наркомат, өдө хоолой ажаүйлэдбэриин наркомат, хүнгэн ажаүйлэдбэриин наркомат болоо.

Энэ хада дурсагданан наркоматуудай хүдэлмэридэ серьезно дутагдал гээшэ. Наркоматда түсөбөө гүйсэхдэлгэ — энэ хада бүтөө хэдэ бэлэн продукция талар бэшэ, харин бүхы түрэлэй продукция гаргалгаар түсөбөө дүүргэлгэ болоо.

1940 онойдоо түсөбө гүйсэхдэхөө байтагүй, харин 1939 онойхитой сасуулбал продукция гаргалгана бүри бага болгоһон наркоматууд бии. Загаһанай ажаүйлэдбэриин наркомат, барилгын материалуудай ажаүйлэдбэриин наркомат, ой модной ажаүйлэдбэриин наркомат өдөнэй тоондо ороно. Эдэ наркоматууд бусад наркоматуудһаа муугаар ажаллаа гэжэ сохын хэлхэ хэрэгтэй.

Шэнэ шэнэ үйлэдбэриинүүд ашагалгала болзор соонь оруулдаггүй ушар ажаүйлэдбэриин хэдэ хэдэн халбаринуудай хүдэлмэридэ серьезно дутагдал мүн.

Ажаүйлэдбэриин хэдэ хэдэн халбаринуудта сырье, материалууде туйлашэ, электроэнерги үлүү ехээр гаргалһан дээрһээ, голдоо гаргаһанһаа тохёолдон үрилтанүүд ба хэрэгтэ-хэрэггүй гаргалһануудһаа боложо, ажаүйлэдбэриин продукция өөрнө үнме хамдуула түсөбөө дүүргээгүй. Нефтин, ой модной, саарһанай ажаүйлэдбэриинүүдэ ба барилгын материалуудай ажаүйлэдбэридэ продукция үнме хамдуула түсөбөө гүйсэхдэлгэ илангаа муу байна.

Тусгаар шухала үүргэтэй электростанцинуудай хүдэлмэриин 1940 ондо хайхаран болобошье, техникескэ хүдэлмэрилгэшдөй халан хайхарамжагүй ба техникескэ ашагалгын заабаринь сахидаггүй ушарһаа электростанцинуудта, илангаа электросетьнүүдэ үшөө нилээд ехэ эбдэрэл болоһоо. Электро ажыхда шэнэ техникэ хэрэгтэлгэ, ууралы температури ба хүсэнь ехэхдэлгэ, агрегатудай хүтэлгэлы автоматизацилга, мүнөө сагай түргэн хүдэлдэг электроматгалгы хэрэгтэлгэ — тон аалиханаар ба багаар нэбтэрүүлгэдэнэ.

Түмэр замай хүдэлмэридэхи томоууд дутуунууд гөбөл, хэдэ хэдэн түмэр замууд шухала ашаанууды шэрэглээр, ашаанай вагонууде абуулгаар ба сутка бүрин дунда жэшөөнй тээлтээр түсөбөө гүйсэхдэнгүй. Түмэр замууд дээрэ ашаанай хэдэн олон поезднууд зохёон заабаринь ёһоор ябаагүй, пассажирска поездуудай ябадал ёһотой байһаар эмхидхэгдэггүй ба поездуудай оройтолог үсэдхэгдээгүй.

Далайн ба уһан замай транспортнуудта илангаа руда, нефть, таахан, дабан, модон, нүүрхэн, цемент мэтын продукция шухала зүйлнүүдэ шэрэглээр түсөбүүдын гүйсэхдэнгүй. Замхарилсаанай минил байлга, буулгаха газартаа ашаанууде үни удаан баридаг ябадал болбол түмэр замай станцинуудай, портнуудай ба пристаньнуудай хүдэлмэридэ шухала хэлхэ холбооной үгы байһанһаа тохёолдоно.

Ажаүйлэдбэриин ба замхарилсаанай хүдэлмэридэхи амжалтанууд ба дутуунууд нимэ байна гэшэ.

II

Ажаүйлэдбэриин ба замхарилсаанай талаар наркоматуудай ба парторганизацинуудай хүдэлмэридэхи дутагдалнуудай шалтаганууд

Нүхэд, ажаүйлэдбэриин ба замхарилсаанай хэдэ хэдэн халбаринуудай хангалтагүй хүдэлмэриин шалтагануудын юуб?

Биднээр өдэ шалтаганууде большевистскэ үнэм сэхээр элишлэжэ гаргаха тулам, биднээр тэдэ дутагдалнуудһаа бүри түргөөр хахасахабди. Нүхэр Сталин биднэры үнэр бүри энэндэ бургадаг. Дутагдалнууде далдадаг хүнүүд хада партида түбөг ушарууһаа.

Ажаүйлэдбэриин ба замхарилсаанай хангалтагүй хүдэлмэриин шалтаганууд юуб гэхэдэ, наркоматуудай зүгһөө хүтэлбэриин дутамаг байһанда, мүн төршөлөһон партиин обкомууд хада ажаүйлэдбэриин ба замхарилсаанай талаар өөрынгөө хүдэлмэриинсэ буудууһанда байна.

Наркоматууд өөһдөнгөө хүдэлмэриин олонхи ушарка хойрог ёһоор абууһаа, тус тус үйлэдбэри бүхэндэ үшөө хүрэнгүй, өөһдөнгөө предпрятийнууде үнэнтээр бэшэ, харин ёһо дүүргэн, саарһан бэшэһэнүүдээр «ударидана» гэжэ нэн түрүүндэ хэлхэ хэрэгтэй байна.

Наркоматууд болбол предпрятийнуудай хүтэлбэрилхы кадрнууде мууса мэдөө, предпрятийнууд дээрхи хэрэгүүдэ байдалы,

мэдэнгүй, гадна, төдөнөрэй хүдэлмэридэхи дутамагууде заһала бодото хэмжээ абадаггүй байха юм. Наркоматуудай хүтэлбэрилхы хүдэлмэрилгэшдөй заводуудта хаа яа ошдог, заводуудта өөһдөжэ сэхэ туһалнагүй, тухайлхада гансал саарһаар дамжуулан, канцелярска ёһоор ударидахы багсаадаг байгаа.

Наркоматуудай хүдэлмэридэхи ехэ дутагдалынь гөбөл, өдөнэй шийдхөөринууде предпрятийнуудай директорнууд амаар дүүргэһын шалтанайгүй. Тинх, наркоматууд болбол шийдхөөри гээшэ зүбхэн э хэрэгтэй эхилгэг мүн ба шийдхөөри хада шийдхөөриин ээ түлөө бэшэ, харин төдөнэры гүйсэхдэхи түлөө абадаг юм гэжэ ойлгонгүй, хүтэлбэрилхы хүдэлмэриин гол түлэбны засадельска хүдэлмэри гү, аян шийдхөөринууде абалга бэшэ, харин тус шийдхөөринуудэ дүүргэлты үдэр бүри шалгала ябадал байха ёһотой гэжэ ойлгонгүй, ударидахы үүргэе коллегийн заседанинуудаар ба шийдхөөринууде абалгаар хизаарлана.

Наркоматууд хада директивнуудэ дүүргэлты саг үргэлжэ шалгахын орондо, юрэнхыдөө предпрятийнуудай хэрэгүүдэ байдалы түмэр замай начальнигуудай, заводууд ба фабрикануудай директорнуудэ мэдөнүүдээр сэгнэдэг ушарһаан, олон тоото директивнууд дүүргэдэнгүй үлэшөө. Предпрятийин директор, замай начальник хада өөрынгөө эмхидэ ашагтай боломжоһоо дудьдуулан, дутамагууде далдадаг ба предпрятийнууд дээрхи бодото байдалы гөбөдөг байха юм.

Наркоматуудта тодорхой шийдхөөринуудэ дүүргэлтын түлөө хэншы харюусадэггүй байна.

Наркоматуудай хүтэлбэридэхи канцелярско-хойрог методые элрхэйлгэшэ хэдэн баримтанууде харууһаа.

Далайн флотой наркоматде абаад үзөө. Экономсоветэй 1940 оной мартын 7-ой Тогтоолоор нүхэр Дукельский хада каспийн флотой бусайданги ябадалы усадхаха түсөбө Экономсоветдэ харин оолзор соо хүргэхэ уялгатай байгаа. Тус тогтоолынь болзор соогоо дүүргэдэггүй байха юм. Болзорынь һуваахын тухайда Наркоматтаар зууршалга хэгдэн байһаа. Экономсовет болбол түсөб хүргэлгынь болзоры 1940 оной майн 1 хүрэтэр һувааба. Тингөөшье, баһа ээ нүхэр Дукельский түсөбөө хүргэбөгүй. Каспийн флотодхи бусайданги ябадалы усадхаха тушаа түсөб хүргэлгы тургэдхын тухай дурдахал Экономсоветдэ зүгһөө нүхэр Дукельскэдэ 1940 оной октябрийн 11-дэ ороһон байгаа. Экономсоветдэ бэшг дээрэ нүхэр Дукельский тобохон резолюци хэжэрхибө: «Нүхэр Лесовиковто (эвэнь наркомой орологшо) ба Вороновто (эвэнь түсөлхэ таһагай начальник) — түсөбэй проект хаанаб? Наркомой энэ асуудалынь хоёр һараһаа дөшөө саг соо харюугаа олоогүй байгаа. Декабрийн 31-дэ түсөлгөшэ таһагай хүдэлмэрилгэшэ нүхэр Гинзбург түсөбэйгөө проекты нүхэр Лесовиковто тушааба. Нүхэр Лесовиков 1941 оной январин 2-то төрө материалынь техникескэ ашагалгын таһагай начальник нүхэр Чеховскодо үтөө, төрөн 1941 оной январин 16 хүрэтэр бариад, удаан дахин үнөһон нүхэр Гинзбургдэ тушааба. 1941 оной январин 25-дэ, Экономсоветдэ шийдхөөринууд удаа 10,5 һара үнгэрхэн хойно нүхэр Дукельский каспийн флотодхи бусайданги ябадалы усадхагын түсөбө, өсөтөө Экономсоветдэ хүргэһэн байна.

Хэрбээ бусайданги ябадалы усадхаха түсөбөнь 10,5 һара торшо соо зохёогдоһон байбалынь, Каспийн далайн флотой бусайданги усадхагала далайн флотой наркомат хэм саг гаргаха гэжэ бодоһоний тухай нүхэр Дукельскэдэ асуужа боломоор ээ байна. Харин, энэ амаршые түсөб хань эли бэшэ байна!

Электро-ажайлэдбэриин наркоматдай абуулгынь нэгэ баримтань нимэ гөбөл — дурсагданга наркомат хада судобайгуулха ажаүйлэдбэриин наркоматда 1940 оной ноябрийн 10 болотор Харьковска электромеханическа заводһоо түхөөрлэтэ табихын тухайда захиралгы 1940 оной октябрийн 29-дэ абаһан байгаа. Нарком нүхэр Богатырев тэрэндэ ороһон бэшлэг дээрэ нимэ резолюци хэбө: «Сэрэгтэй таһагай начальник нүхэр Бравцовто даалганам. Энэ шийдхөөринууде тушаа яаралтай захиралты октябрийн 30 хүрэтэр бөлөххынэ». Тус захиралтань 5 хонор соо бөлөхдөгдөжэ, ноябрийн 6-да төрө наркоматдай Главлэктромашпромдо ороһон байна. Дурсагданга главкын ахаалгы инженер нүхэр Рубо энэ яаралтай захиралты арайхан ноябрийн 10-да өөрынгөө главкын үйлэдбэриин таһагай начальник нүхэр Артемовтэ: «Захиралта үгэхэ» гэдэн резолюцитайгаар эльгэбө. Нүхэр Артемов, өөрынгөө өлжөөндэ, «мэдэлөн» гэжэ бэшлэд, главкын диспетчер нүхэр Бравчукта дамжуулан байгаа. Нүхэр Бравчук төрө үдэртөн, ноябрийн 10-да, т. х. хүлээжэ абанан заводуудта түхөөрлэтын үни хүрэхэ ёһотой байһан үдэрнэ, «хэрэгтэ хабаргах», т. х. архив хэхэ гэдэн резолюци табиярхиһан байха юм. Ингэжэ шухала даалгабарин дүүргэлтэ таһаадуулагдан байна.

«Захиралта бөлөхдөжэ», «захиралта үгэхэ», «захиралта дээрэн», өсөтөө, «харгетэ хабаргах» — эдэ бүхы хадаа электроажайлэдбэриин наркоматдай хүдэлмэрилгэшдөй зүгһөө амиды хэрэгтэ гаргаһан чиновник ёһотой, хойрог хандалгынь гэршөө болоо бэшэ аа? Наркоматда гүйсэхдэлэй шалгалтын бии байгаа һаань, нимэ ушарнууд тохёолдох байгаа аа?

Мүн баһа уһан мүнөөнй флотой наркоматдай тухай хэлбөл, нимэ байна. Энэ наркоматдай коллеги 1940 ондо 62 дахин заседани хэжэ, 102 асуудалы хэлсэд, харин коллеги дээрэн минил 7 асуудал тушаа шийдхөөринууд абаа. Бусад асуудалууд тушаа шийдхөөринууды бөлөхдөг комиссионуудта дам даалгадан байха юм. Олонхи асуудалуудын хэдэн харин торш соо комиссионуудаар редактывалагдан, ушарын, үгтөөн даалгабаринууде наркомат хэншы шалтанайгүй. Жэшээлхэдэ, «ажаллар ба мүнгөөр покаательнуудай дүүргэлтын дүнүүд тухай» асуудалы шийдхөөринууде нарком нүхэр Шашковой турүүлзлэг доро хүдэлмэрилдэг комиссар бүхэли хахад жэл соо, августын 20-һоо мүнөө хүрэтэр редактывалагдажа байна.

Хүдэлмэридөө нимэ гуримтай байгаа һаа, амаршые амиды хэрэгы хосоруулжа болохо гээшэ. Тинхмээ, мүнөөнй флотой наркоматдай хүдэлмэрин аша шэрхэ талаар муу үршүүдтэй байһанһаа гайхалтай бэшэ байна.

(Үргэлжэлэһы хоёрдохи нмурта)

В К П (б)-гэй Бүхэсоязна XVIII конференци

Ажаүйлэдбэри ба замхарилсаан тушаа парторганизацинуудай зорилгонууд тухайда

ВКП(б)-гэй ЦК-гэй секретарь нүхэр Г. М. Маленкой элидхэл

(Эхин ноурай үргэлжлэл.)

Бүү-зэбсгэй хэрэгсэлүүдэ бүрлэхэдэ наркомат тухайда хоёр үгэ. Энэ наркоматда, жэшээхэдэ, нимэ факт байһан байгаа. Нарком нүхэр Сергеев № 203 приказ соогоо № 4 цехтэ фосфатировочна таһаг байгуулхы, ваннаууды забарилжа ашагалгада оруулхы № 176 заводой директортэ дуралдан байна. Дүүргэхэ болзорьш—1940 оной июнийн 8 байгаа. Приказань ноябрийн 5-да гар табилгатай боложо, ябуулхын тулада 7-ной үдэр үгтэбэ, тийхэ зуура, харана бээт, хүдэлмэрийн дүүргэгдэхэ болзорьш июнийн 8-да гэжэ приказ соо тодорхойлогдон байгаа. Али ондоо, № 189, приказань абажа үзэе. Энэ приказай ёһоор, «апрель ба май» хара-нуудай дугуунууды хүсэлдүүлхээр харадаа абажа, цехүүдэй июнь харын хүдэлмэрийн графике 1940 оной июнийн 1-нээ орой бэшэ зохиохо гэжэ № 144 завод уялгалагдаба. Тус приказань майн 31-дэ гар табилгалан байха юм, тийн даалгабарине гүйсэдхэхэ болзорой үнэ үгэрхэн хойно заводта абтанянынь мэдээжэ. Баһа гурбадахи баримтань нимэ. Заводуудай аюуугүйе сахиха техни-цын муу байһан тухайда № 151 приказаар тэмдэглэгдэһэн байгаа, гадна, тэрэ приказай наймадахи үйлэйдэй ёһоор, гүйсэдхэхэ ноурууд хадаа хүдэлмэрийн тусэбэ батадуулын тулада нүхэр Сергеев-тэ апрелин 29-дэ үгэхөөр уялгалагдаба, харин приказань майн 4-дэ гар табилгалан байна.

Энэ хадаа хэрэгтэ шухалаар хандала болохо аал? Мэдэл до-роо байгшадта үгтэдэг даалгабери тушаа бодожо үзэхэл хэрэгтэй. Дээрэ дурсагдан приказууд болбол заршамые задагайруулжал шадха байна.

Хойрог, канцелярскя ношо ябадалай жэшэвүүды, гүйсэдхэлэй шалгалтын үгы байһы олоор харуулжа болохо, тэдэ хадаа наркомат бүхэндэ бии, мүн предпрятинуудай хүдэлмэри тушаа үдэр бүрийн биратай хинан байсаалга үгы байна. Тийхэ зуура, заводуудай хүдэлмэри тушаа үдэр бүрийн бодото хинанбайсаалга болбол наркоматуудай шухалын шухала уялгань мүн.

Наркоматууд болбол предпрятинууды хүтэлбэрилгэдехи канцелярскя хойрог методүүдөө орхихо, тэрэнэй орондо, шийдхэбэринүүдэй гүйсэдхэлгы шалгахы хэрэгы, өөрйнгөө предпрятинуудай хүдэлмэрие хинаха хэрэгы ёһотойгоор эрхилхэнэй зайлашагүй. Наркоматуудай хүтэлбэрилгэдехи дугуунуудын нимэ байна.

Ажаүйлэдбэри ба замхарилсаанай талуар, парторганизацинуудай хүдэлмэрийн дутуу дунданууд тухай хэлэхэм. Гол дугуунуудын юуб гэбэл, парторганизацинууд хадаа өөрйнгөө область, город, районь, предпрятинуудта, наркоматуудта туһалдаггүй аба-далда байна.

Ажаүйлэдбэрийншье, замхарилсаанайшье хүдэлмэрийн түлөө харюусахагүй мэтээр, буруугаар багсаажа, парторганизацинууд эн-дэ өөрйнгөө хүдэлмэрие һуладхана байгаа.

Ажахын организацинууд шэнги, мүн нютагуудай партийна организацинууд хадаа гүйсэдхэлэй шалгалтын удхашанары ба гол удхы ойлогогүй, тиймэ дээрэбээ, Наркоматуудай шийдхэбэринүүды тэдэнэй мэдэлдэ байгаа предпрятинуудай директорнуудай хэрэргэ гүйсэдхэлхынь үдэр бүри шалгалтые гуримшуулаха аба-далдань наркоматуудта ба главномуудта туһалгагүй.

Партийн олон обкомууд болбол хүдөө ажахы ба хүдөө ажа-хын продуктууды бэлдэхэ хэрэгүүды эрхилэн, ажаүйлэд-бэри ба замхарилсаандахи хүдэлмэрээ орхихорхон ба өөрйн-гөө областийн, городской, районь хабаатай зануудай, фабриканууд-дай, шахтануудай, руднигуудай, түмэр замай хүдэлмэрийн түлөө харюусалгатайга марталархынан байна. Тэрэшэлэн, ажаүйлэдбэ-ридэ ба замхарилсаанда өөрйнгөө гол анхаралы хашуулаха уя-лгатай байһан, партин горкомууд энэ хэрэгы эрхилэнгүй, гэ-дэнги предпрятинуудай ба түмэр замуудай хүдэлмэриё һайжа-руулжа хэмжэвүүды абанагүй. Партин горкомууд ба обкомууд болбол түмэр замуудай, заводуудай, фабрикануудай хэрэгтэ ороло-хын орондо, үсөөп бэшэ ушарта ажаүйлэдбэрийн ба замхарилса-най хажуу таладан үжшөөн, предпрятинуудай хүдэлмэрие хина-на байсаанайгүй, фабрика, заводууд, түмэр замуудай хүтэлбэрил-хы хүнүүдэй ямарар хүдэлмэрилгэдехи шалгаанагүй, тэдэрэй хүдэлмэридэхид дутуунууды эшлэсэн гаргаанагүй, тийн тэрэгтэ-рээ дурсагдан дутуунууды дээрээнэ.

Партийн горкомууд ба Обкомууд олоншог предпрятинуудай-гаа удаан саг соо гүнзгы таһалдалда оронхой байхаданшье тэ-рээнтэй дадашоо, энэ муутар үзэгдэдэ эсэс табиха эрид хэмжээ абанагүй.

Тулська областие абажа үзэе. Нүхэд, тулягууд, танай шэнэ тульска металлургическа завод, Сталиногорско комбинат ба бусад зарим томо предпрятинууд ба заводууд һүүлэй 4 жэл соо үйлэ-бэрийн түсэбөө 60-80%-нээ дэшэ дүүргэгүй байна.

Челябинска областьдох Челябинска тракторна ба Челябинска цинкни заводууд һүүлэй дүрбон жэлэй торшо соо үргэлжэ үйлэ-бэрийн тусэбэе 15-20%-о дутуугаар дүүргэһэн байха юм.

Мүн, Орловско областие абая. Угаа томо завод—«Улан профинтер» түсэбөө 1938 ондо 66%, 1939 ондо 63%, 1940 ондо 75%-о дүүргэһэн байгаа.

Архангельска областьдох Соломбальска целлюлозно завод, Лальска саарһанай фабрика ба областийн модной хэдэ хэдэн томо заводууд һүүлэй гурбан жэл соо түсэбөө 40-һөө 80%-о хүрэтэр дүүргэбэл.

Башкирска АССР-дехи Белорецкэ металлургическа завод тү-сэбөө 1938 ондо 77%, 1939 ондо 71%, 1940 ондо 86%-о дүүргэбэ.

Заводуудай саг үргэлжэ гэгэдэлгын баримтанууды олоор, бусад бүхы обастынууднаа, хэзарнууднаа, республиканууднаашье харуулжа болохо байна. Бүхы энэ заводууды партин обкомууд ба горкомууд ударида, наришалан хэлэбэл, ударидахы ёһотой байгаа.

Партийн горкомууд ба обкомууд хадаа союзна наркоматуудта мэдэлтэй ажаүйлэдбэрийн барилганууд ба предпрятинуудай хэр-гэгүүдэй байдалай түлөө имгалт наркоматууд харюусаха юм гэжэ эндүүтэйгээр багсаажа, тэдэрны иланганя муугаар ударида.

Хэдэ хэдэн областьнууд муу хүдэлмэрээрээ продукция зарим шухала зүйлнүүдэй талаар нийтэ түсэбэй дүүргэлтын таһалдалда шийдхэл ёһоор үлөөдөһөн байгаа.

Сталинска, Запорожско ба Свердловско областьнуудай пред-прятинууд шэрэм хайлуулаагар иланганя муугаар хүдэлмэрийн байна.

Ворошиловска, Челябинска, Свердловско ба Молотовско об-ластьнуудай нүүрһэнэй ажаүйлэдбэрийн предпрятинууд нүүрһэн-эй ажаүйлэдбэриё гэдэргэһэ татаба.

Чесно-Ингушска АССР-эй Грознефтин, Краснодарска хэзаар-рай Майкопнефтин, Башкирска АССР-эй ба Хабаровска хэзэтрай предпрятинууд нефть гарган абалгаар иланганя муугаар хү-дэлмэрлээ.

Наровозууды бүтөөлгын гэгэдэлэн ушар хадаа Харьков, Ор-донжкнцдеград, Улан-Удэ городуудай тухайта предпрятинуудай муугаар хүдэлмэрилһэнэй үрө болоно. Мүн тэрэшэлэн, Ворошилов-градтай ба Коломенско заводууд муугаар хүдэлмэрилһэн байна.

Хүбэн-Саарһаар нэхэгдэдэг элзлэй талаар түсэбэй дүүргэгдэ-гүй ябадалда Ивановска, Калининска ба иланганя Ярославска об-ластьнуудай предпрятинуудай муу хүдэлмэрийн шийдхэл үүрэг эзэлһэн байгаа.

Томо предпрятинуудай хэдэ хэдэн ажаүйлэдбэрийн городууд үйлэдбэрийн тусэбэе дүүргэнгүй. Жэшээхэдэ, 1940 ондо Горь-кий город продукция бүтөөн гаргахы түсэбөө 93,6%, Днепропет-ровск—95,8%, Калинин город—93,7%, Челябинск—90,2%, Тула—85,1%, Ярославль—79,9%, Сталино—90,3%-о дүүргэбэл.

Эдэ городууддахид, партин горкомуудай түрүүшын уялгань— ажаүйлэдбэрийн амжалттай хүдэлмэрие хангалга болоно.

Партийн горкомууд ба обкомуудай хүдэлмэридэхид томо дутуу зүйлнүүд юуб гэхэдэ, тэдэнэр хадаа предпрятинын хүдэлмэрийн гүнзэгыгээр мэдэнгүй, предпрятинуудай экономикы шэнжэлэн үзэнгүй, тийхын орондо, олонхи ушарта юрэнхы шалгалгаар ба хубхай шийдхэбэринүүды гаргалгаар ёһоо дүүргэнэ.

Манай олоншог обкомууд ба горкомууд хадаа ажаүйлэдбэри ба замхарилсаан тушаа өөһэдынгөө уялгы, бюрогойгоо заседани-нууд дээрэ предпрятинуудай директорнуудэй элидхэлүүдые уу-лаалгаар хэзаарлаагын, нүхэд, элитэ үйлэй гэшэ. Эдэ элидхэл-үүдые сонсходоошье, заводуудта туһа багатай ба тодорхой бэшэ шийдхэбэринүүды гаргадаг байха юм. Гадна, тэдэ шийдхэбэринүү-дынхы огшо шалгадаггүй.

Гэхэтэй хамта, ондоо нэгэ ушарые тэмдэглэхэ хэрэгтэй байна. Партинын обком гү, али горком хадаа хэрбөө ехэ таһалдалда оро-шоод байгаал хаань, тус зарим предпрятинуудта анхаралаа таби-жа эхилдэг. Заводто гү, али түмэр замда саг соонь туһалхы хэн-шые бодооггүй байха юм.

Ажаүйлэдбэрийн ба замхарилсаанай предпрятинууд тушаа хайшахэрэгээр хандааг ябадалда эсэс табиха шухала.

Партийн горкомууд ба обкомууд болбол городской, областийн бүхы ажаүйлэдбэри ба замхарилсаануудай хүдэлмэрийн түлөө нар-коматуудтай адлар харюусаха уялгатай. Имага тэ, партин горкомууд ба обкомууд хадаа предпрятиг дээрэхид хэрэгэй байдалы шэнжэн мэдэхэ, тэрэнэй хүдэлмэридэхид дутуунуудай шалтаганын оро-ндооруулаха ба тэдэ дутуунууды зайлуулаагадань предпрятинууд-ай ба наркоматуудай хүтэлбэрилхы хүдэлмэрилгэдэхэ тэндэн сэхэ, бодото ёһоор туһалха аргатай байна.

Нүхэд, ажаүйлэдбэрийн хэдэ хэдэн һамбаршүүдэй хангалтагүй хүдэлмэрийн шалтагануудын нимэ гэшэ, ажаүйлэдбэрийн ба зам-харилсаанай хүдэлмэридэхид дутуу дундануудай шалтагануудын нимэ гэшэ.

III Ажаүйлэдбэри ба замхарилсаан тушаа парторганизацинуудай ажахын-политическэ зорилгонууд

Ажаүйлэдбэрийн ба замхарилсаанай хүдэлмэридэхид дутуунууды усудахын тулада партийна организацинууднаа юун эригдэнэ? Энэнэй тулада, ажаүйлэдбэрийн ба замхарилсаанай байдалда партийна организацинуудай хайшахэрэгээр хандаагын бүхын тур-руун усудахы, ажаүйлэдбэрийн ба замхарилсаанай интерес ба хэрэгсэлүүд тухайда парторганизацинуудай анхаралы эрид ша-гаар элсүүлэхэ хэрэгтэй.

Партийна организацинууд болбол ажаүйлэдбэрийн предпряти-нуудай ба түмэр замай хэрэгтэ саг үргэлжэ оролсожо байха, тэдэ-нэрэй хэрэгтэ ба эрилтэнүүды элирүүлэхэ, ажаүйлэдбэриё ба зам-харилсаае хүтэлбэрилхэ тушаа ажахын организацинуудай үдэр бү-рийн хүдэлмэридэн туһалха уялгатай.

Партийна организацинууд гол шухала анхаралаа хүдөө ажа-хы хүтэлбэрилгэдэхэ хандуудаг байһан юм. Орооһото культурануудай асуудалы шийдхэггүй байһан үедэ энэшье зүб байгаа гэшэ. Зүгээр, мүнөө орооһото культурануудай асуудалай ба жэл бүри 7-8 миллиард цуд ургаса хуряахы өрмөжын гол түлэж шийдхэгдэл байхада, партийна организацинууды ажаүйлэдбэри ба замхарил-саан тээш хандуулаха шухала болоо. Энэ хадаа хүдөө ажахыда анхарал табиха ябадалы һуладха гэдэн удхатай бэшэ. Харин, энэ хадаа ажаүйлэдбэриё ба хүдөө ажахы аб адлар хүтэлбэрил-жэ шадха болоһон, партийна организацинуудай ургалты харуулна.

Ажаүйлэдбэри ба замхарилсаанай хүдэлмэридэхид дутуу-нуудаа усудахыга болбол партийна бүхы организацинуудай шуха-лын шухала, зайлашагүй зорилгонь мүн.

Фабрикануудта, заводуудта, шахтануудта, түмэр замууд дээрэ, портнууд ба пристанүүдтэ гурим байгуулгалань наркоматууд ба предпрятинуудта партийна организацинууд туһалха уялгатай. Тийхэ зуура, предпряти бүхэнны бодото ёһоор хүтэлбэрилхэ хэр-эгтэй. Ажаүйлэдбэриё ба замхарилсаанай хүдэлмэрие һайжааруу-лан хүүжөөхэ шэнэ аргабайдалы элирүүлэн тодорхойлохо хэрэгтэ партийна организацинууд ехэ үсэхэл гаргахы уялгатай.

Предпрятинуудай директорнуудэй хүдэлмэрие шалгалганы, наркоматуудай гаргалан тогтоолууды предпрятинуудай хэрэргэ дүүргэлтэ болгохо байһы шалгалганы наркоматуудта ба главк-нуудта партийна организацинуудай туһалхы шухала.

Ажаүйлэдбэри ба замхарилсаан тухайда тогтоолуудай дүүргэлты шалгажа байха тушаа партийна организацинуудай хү-дэлмэрие үндөөрнэй һайжааруулаха тон шухала болоһынь пар-тийна хүтэлбэрилгэдэхид ойлгохо уялгатай. Предпрятинуудай хүдэл-мэрие, наркоматуудтай тогтоолуудай дүүргэлты гансахан нарком-атууд шалгаха болоо хаа, үрдиэхгүй байһынь партийна организаци-нууд ойлгохо ёһотой.

Ушар нимэнээ, наркоматуудай гаргалан директивнүүды пред-прятинуудай дүүргэлтэ болголые шалгаха хэрэгтэ, тайзбарилан хэлэхэдэ, предпрятинуудай директорнуудэй хүдэлмэрие хинан байсааха хэрэгтэнь наркоматуудта партийна организацинууд туһал-ха ёһотой.

Имага тэ нимэ ушарнуудта, гүрэнэй түсэбэе предпряти бүхэ-нөөр, түмэр зам бүхэнөөр саг үргэлжэ дүүргэлтэ болголые ханга-жа, тийн ажаүйлэдбэрийн ба замхарилсаанай хүгжэлтые бүри урагшын дэжүүлжэ шадагдана байна.

Ажаүйлэдбэри ба замхарилсаанай хүдэлмэридэхид дутуунуудые усудахын тулада партийна организацинууд саашадаа ямар хэмжэ-нүүды абаха ёһотой?

Предпрятинуудай хүтэлбэрилгэдэхэ эрдэ янзын зери хогшол ба материалууды бүридхэлгэ тухайда. Яахадаа энэ асуудалнаа эхил-хэ хэрэгтэйб гэбэл, түхээралгы, зери хогшолы, материалууды зүбөөр бүридхөгүй хаа, предпрятинууды ударидажа болохогүй байһынь олоншог хүнүүд мартанад.

Таамагаар хүдэлмэрилхэ бэшэ, харин предпрятинаа ёһотойгоор гарта баржа ажаллаха гэе хаа, предпрятинын директор заводой-гоо бүхы ажахы һайнаар мэдэхэ ёһотой, завод дээрэн хаана, хэды шэнээн түхээралгэ, зэр зэбсэг, сырьё, материалуудай байһы мэдэ-лэхэ ёһотой.

Тийхэ зуура, түхээралгы бүридхэлгэ, материалууды, сырьё ба мүн бэлэн продукцияны бүридхэлгэ предпрятинуудта тон хангалтагүйгээр табигданхай байһынь олон баримтанууд харуу-ла. Предпрятинуудай хүтэлбэрилгэдэхэ бүридхэлгэдэ хэдэн олон үзүү зүйлнүүды гаргадаг ба хэтэрхэй ехэ штадтай байбашье, харин предпрятиныгае ресурс тухайда өгөөн юрын мэдөө абалгүй байха юм.

Нэгэ типично баримта харуула. Унгэтэ металлуудай нарком-адайд, Кольчугинска заводой директор нүхэр Петров 1941 оной январийн 7-ой үдэр № 2 цехтэ хэды үйлэдбэрийн дүүргэгдэгүй байһан тухайда мэдэхэ ушартай болоһон байгаа. Заводой бухгасерий 81,6 тонно гэжэ тэрэндэ мэдэсэбэ, түсэблэгцэ таһаг—47,7 тонно гэбэ, цехдехи данса соонь—51,5 тонно байба, харин шалгаад үзэхэдэ 11 тонно байгаа. (Зал соо хүнүү хүдэлөөн).

Өөөдөө бодоод үзгыл, нүхэд, нимэ бүридхэлгэтэй байгаа хаа, директор яаж хүдэлмэрилхэ гэшэб.

Мүнөө бүридхэлэй тиймэ байхада, жэшээн, нимэ фактын байһан эхэшье гайхалтай бэшэ. 1940 оной 9 харын торшо дотор каспанкерай суданууд 12,5 тонно түлшье үзүү гаргашалан байхадань, харин наркоманын түлшөөр 2 миллион түхэралгэ алмалты каспанкерта нэмһөн байха юм. Далайн флотой нарком-атаид нимэ гуриятй. Тэндэ түлшине үзүүгээр шатааһанье хаа нягта харин ажахыша гэжэ ажаршажа болохо байна. (Зал соо хүнүү хүдэлөөн).

Бүридхэлые задагайрууланай эсэс, предпрятинуудта материалуудай үзүү элэс бии болодог, комплекты бэшэ хэрэгсэлүүд бэлдхэгдэдэг, дүүргэгдэгүй үйлэдбэринүүд олошордог ба гүрэнэй угаа ехэ зөери мийл хосордог байха юм.

ЦУНХУ-гэй мэдээнэй ёһоор, 1940 оной декабрийн 1-эй үдэр 12 наркоматай предпрятинуудта товарно-материальна үнэтэ зүйлнүүдэй элэс болбол материальна үнэтэ зүйлнүүды хандаагдха тушаа тогтоодоомол нормоһоо 2610 миллион түхэриг үзүү байгаа.

Бүридхэлэй муу байһан ушар юундэ хүрэнбэр гэбэл, предприа-тинуудта, барилгануудта, түмэр замуудта байгаа тон шухала ста-ногүүд, машинууд ба моторнууд хэрэглэгдэггүй. Директорын шэнэ даабари абасаараа, предпряти дээрэн хамаг зүйлнүүдэй хүсэе байбашье хаань, материалууды, станогүүды, тэрэ тоодо мүн импортнэ түхээралгы нэмэхэ үгэхэ тухайда эрилтэ хэдэ, тиймэ ушарнууд ехэ олон байдаг. Наркоматууд хадаа предпрятинууд дээрэхид бодото байдалы мэдэхэгүй байгаад, предпрятинуудай хэһэн захил ба эрилтэнүүды шалгахын орондо, тэрэшинь юрэ таамайгаар баталархидаг байха юм.

Тодо һонор бүридхэлгэй байһан предпрятинуудай хүдэлмэ-ридэ элдэб гэнэтын ушарнууд тохөөлдожо болохо гэшэ. Тиймэ предпрятинуудта, хүтэлбэрилгэдэхын мэдэгдэгүй гэнэтын ушар-нуудай тохөөлдоһон дээрһэн, үйлэдбэридэн таһалданууд болохо ба ямар-нэгэн сырьёгой, материалуудай хахадфабрикануудай, зэр-зэмсэгтэй дугамаг байхань зайлашагүй. Тийхэ зуура, эдэ матери-алууды хэрэглэхэ үедэ, бэлэн продукцияны тушааха шухала болоһон үедэ дутагдалы элирүүлэгдэдэг байна.

Зорилго юуб гэхэдэ, манай предпрятинууд ба түмэр замууд-дахид бүридхэлгын забхайралгада эсэс табиха хэрэгтэй.

Ажаүйлэдбэрийн предпрятинууд ба түмэр замууд болбол түхээралгын, элдэб янзын зери хогшоло ба материалуудай зү-бөөр табигданан бүридхэлтэй байхань шухала.

Түхээралгэ, зэр-зэбсэг, сырьё, материалууды хэрэглэхэ ту-хайда. Нүхэд, түхээралгэ, зэр-зэбсэг, материал, сырьё ба түлшине зүбөөр хэрэглэхэ хадаа предпрятинуудай үйлэдбэрийн амжалтые шийдхэхэ байһанынь эли.

Тингэбэ-яабашье, манай ажаүйлэдбэрийн предпрятинуудай түхээралгын хүсэадалынь гүйсэдөөр хэрэглэгдэнгүй, олоншог предпрятинуудта зэр-зэбсэгтэй ажахы задагай байна, матери-алууд, сырьё ба түлшине муугаар, гамгүйгөөр гаргашалагдана. Үсөөн бэшэ станогүүд ба бусад түхээралгэ предпрятинуудта мийл байдаг ба бусад предпрятинуудта тэдэ түхээралгэ угаа шухала байбашье хаань, харин заримдаа мүнөө предпрятинуудай складууд соонь хэбтэжэ байдаг байха юм.

ЦУНХУ-гэй мэдээнэй ёһоор, энэ мэдээн үшөө хүсэд бэшэ, 1940 оной ноябрийн 1-нэй үдэртэ ажаүйлэдбэрийн 8 наркоматай предпрятинууд дээрэ байһан металл жүүлэдг 33 мянган станок тодхогоогүй, тиймэ туладаа хүдэлмэрилгөөгүй байгаа. Энэх-һөө гадна, мүн тэдэ 8 наркоматай предпрятинуудта 6 мянган хэ-һэг күзнечно-прессовэ түхээралгэ тодхогоогүй байһан ба тиймэ дээрһэндэ, мийл хэбтэһэн байгаа.

ЦУНХУ-гэй мүн тэрэ мэдээнэй ёһоор, оройной 7629 предприа-ти дээрэ хамта 2 миллион киловатт хүсэтэй 170 мянган электро-мотор тодхогоогүй байһан ба хамта 340 мянган киловатт хүсэтэй 4522 электромотор тодхогоогүй байгаа.

Иимэ бузагай, хайша хэрэгээр хандаха ябадалы, нүхэд, саашадаа тэсэжэ болошотой гэшэ гү?

Манай предпрятинуудта үйлэдбэрийн хүсэадалай болошогүй муугаар хэрэглэгдэдэг байһаные үшөө цементне ба ой модной ажаүйлэдбэрийн жэшээ дээрэ харуулжа болохо байна.

Цементне ажаүйлэдбэрийн үйлэдбэрилхэ хүсэадалынь жэлһөө жэлдэ ургана. 1936 ондо бүхы цементнэ заводуудай үйлэдбэрил-хэ хүсэадалынь 6701 мянган тонно байһан аад, 1937 ондо 7024 мянган тонно, 1938 ондо—7604 мянган тонно, 1939 ондо—7976 мянган тонно, 1940 ондо—8206 мянган тонно болоһон байна. Тийхэ зуура, энэ хүсэадалы хэрэглэггэ эдэ жэлүүдтэ саг үргэлжэ бага болоһон байха юм. Тийн, цементнэ заводуудай үйлэ-бэрилхэ хүсэадалынь 1936 ондо 88 процент хэрэглэгдэн бай-гаа хаа, энэнь ехэл муу байна, 1937 ондо бүри муугаар, оройдоо 77 проц., 1938 ондо—75 проц., 1939 ондо—65 проц., 1940 ондо мийл 64 процент хэрэглэгдэһэн байна.

Төөд, нүхэд, цемент хадаа манай капитална барилгада һүүлэй үүргэ дүүргэдэг бэшэ бээ.

Али гэбэл, ой модной ажаүйлэдбэриё абаад үзэе. 1939 оной январийн 1-дэ СССР-эй ой модной наркомат хамта 31,5 миллион кубометр хорөөдэлгын материалууды үйлэдбэрилэн гаргахы хүсэ-адалтай модохорөөдэлгын рамануудтай байһан аад, 1940 ондо оройдоо 13 миллион кубометр хорөөдэлгын материалууды үйлэ-бэрилһэн байба, энэнь ой модной ажаүйлэдбэрийн, хорөөдэлгын материалууды үйлэдбэрилхэ хүсэадалынь 41 проц. болоно.

Харин, модон болбол манай ажаүйлэдбэридэ ба замхарилсаан-да мүн лэ угаа ехэ хэрэгтэй байна.

Шухаг харин түхээралгэ, үйлэдбэрийн ороо ошонь агрега-дууд ба томо станогүүд зориулгаараа хэрэглэгдэдэггүй гү, али гүйсэд-өөр ашаглагдадаггүй, тиймэ ушарнууд олон үзэгдэдэг. Шухаг харин түхээралгөөр юрын хүдэлмэри бүтөөдэг гү, али жэжэ зүйлнүүды үйлэдбэрилдэг байна, тэдэ зүйлнүүдынь юрын, бүри жэжэ түхээралгөөр бүтөөгөө хаа дээрэ байха юм.

Сай уудаг блюудын зэргэ бишхан деталые карусельно томо станок дээрэ үйлэдбэрилхэ ушарнууд үсөөн бэшэ үзэгдэдэг. Түхээралгы энэ мэтээр, бодоогүйгөөр хэрэглэхэ ябадал ха-даа манай предпрятинуудай үйлэдбэрилхэ аргабайдалынь дошо-руулна ба арадай бүхы ажахы угаа ехээр хойдуулна.

Зэр-зэбсэгүүды хэрэглэлгын хэрэг тэрэшинь тон муу бай-наар. Предпрятинуудта зэр-зэбсэгүүд буруугаар хэрэглэгдэнэ. Үнө-һөөр, зэр-зэбсэгүүд зориулгаараа хэрэглэгдэнгүй. Ашагалгада байһан зэр-зэбсэгүүд шөнөлөгдөн забарилгадаад дахин хэр-гэглэгдэжэ боломоор байбашье, лом хаядһанууд үгтэшэдэг байна.

(Үргэлжэлэлын гурбадхи нөөрта).

В помощь изучающим бурят-монгольский язык

4-й урок (дүрбэдэхи урок)

Правописание гласных (продолжение). Имя прилагательное. Орудный падеж. Винительный падеж (продолжение).

7. В настоящем уроке, как и в предыдущем, скажем о правописании гласных в бурят-монгольском языке:

- а) если в первом слоге слова стоят ү, үй, өө, ю, то в последующих слогах на долгих гласных пишется өө:
гүрөөнө (н)	козуля,
үймөө (н)	мятеж,
өөрөө	сам,
хорөө	пила,

б) если в первом слоге слова стоит ү, то в последующих слогах после мягкого согласного пишется өө, а в следующих за слогом с өө пишется ээ:

үнөө(н) королева — үнөөндээ

своей королеве, хүдэлмэри работа—хүдэлмэрээр

работою — хүдэлмэрээрэе

г) после слогов с долгим үү всегда пишется из долгих гласных ээ или өө:

үүдэ(н) дверь—үүдээр дөвөр, через дверь, дүүвөө(н) шум.

8. Имена прилагательные (тэмдэгэй нэрүүд) бурят-монгольского языка в отличие от русских прилагательных не изменяются по родам и числам, и определения не согласуются со своим определяемым ни в роде, ни в числе, ни в падеже. Например, *хайн* будет в русском переводе означать и „хороший“, и „хорошая“ и „хорошее“ и „хорошие“ и т. д. — в зависимости от того, кому или к чему это слово относится.

Примеры:

хайн нүхэр	хороший товарищ,
хайн нүхэртэ	хорошему товарищу,
хайн саарһан дээрэ	на хорошей бумаге,
хайн бэхэ	хорошие чернила,
хайн бэхээр (бэхэе)	хорошими чернилами (писать)

Примечание. В дальнейшем прилагательные бурят-монгольско о языке будут переводиться на русский прилагательными в форме мужского рода.

Имена прилагательные в бурят-монгольском языке, как и в русском, бывают качественные и относительные.

Качественное прилагательное обозначает качество предмета, то-есть такой признак, который может и нет в предмете в большей или меньшей степени.

Примеры:

хайн *хороший*—*ехэ* хайн *очень хороший*. хара *черный*—*хаб* хара *совсем черный*.

Относительное прилагательное указывает на отношение предмета, от названия которого образовано данное прилагательное к другому предмету. В частности, относительное прилагательное указывает на материал, из которого сделан предмет (например, *түмэр харгы „железная дорога“*, *модон гэр „деревянный дом“*); в отношении предмета к месту или времени (например, *эдэхи „здешний“*, *үгдөөгүүрхи „утренний“* и др.).

Особенностью прилагательных в бурят-монгольском языке является то, что они очень часто в разговорной речи имеют существительные. Иначе говоря, имя существительное может становиться прилагательным.

Примеры:

түмэр *железо*—түмэр *харгы железная дорога*, *модо (н) дерево*—*модон гэр деревянный дом*.

Примечание. Имена существительные с неустойчивым „н“ при употреблении их в качестве прилагательных этот „н“ сохраняют.

Очень часто относительные прилагательные, показывающие место и время, образуются через прибавление к слову частицы —*хи*.

Примеры:

эндэ *здесь*, *сюда*—эндэхи *здешний*, *тэндэ там*, *туда*—тэндэхи *тамшний*, *үглөөгүүр утро*—үглөөгүүрхи *утренний*.

Прилагательные употребляются большей частью в качестве определения к другому члену предложения и в качестве сказуемого.

Примеры:

хайн *гэр* *хороший дом*, *эжэ гэр* *хайн* *этот дом* *хороший*, *эндэхи хүн* *здешний человек*, *эне хүн* *эндэхи* *этот человек*—*здешний*.

9. Орудный падеж (зэбсэгэй падеж), очень часто соответствующий

русскому творительному падежу, обозначает орудие (то-есть то, при помощи чего совершается действие) и материал, из которого что-либо делается или изготовляется. Окончанием этого падежа служат:

а) -аар, -оор, -ээр, -өөр, — после основ, оканчивающихся на краткие гласные (кроме йотированных), на согласные и неустойчивый „н“, перед которым имеются а, о, э, причем краткие конечные гласные а, о, э основы поглощаются падежным окончанием:

аяга	чашка
бэхэ	чернила
хутага	нож
сонхо	окно
колхоз	колхоз
совет	совет
кружок	кружок
модон	дерево, палка;
мүнгэн	деньги, серебро;
мал	скот;

б) -яар, -ёор, -ээр—после основ, оканчивающихся на „ъ, и“, на краткие йотированные гласные (е, я, ё, а также после основ, оканчивающихся на неустойчивый „н“, перед которыми имеется „н“, причем краткие гласные основ поглощаются падежным окончанием:

автомобиль автомобиль—автомобилээр, на автомобиле

хүргүүл	кожа
хүйтэн	холодный
хүйтэн соо	холодный в (на вопросы „куда?“ и „где?“)

орохо болохо бурят хэлэ(н) хураха гэжэ хара мел улаан хүдэлмэришэн шулуун(н) шулуун күгээр

газаа	на улице, вне дома,
хүйтэ(н)	холод, стужа,
хүйтэн соо	холодный
орохо болохо бурят хэлэ(н) хураха гэжэ хара мел улаан хүдэлмэришэн шулуун(н) шулуун күгээр	входить, заходить, становится, бурят, бурятский, язык, учиться, частица сказуемого, черной; вороной, мел, красный, хүдэлмэришэн рабочий, камень, каменный, чем?; из чего?, посредством чего?; на чем?; кем?; железный, дорога, свой, лошадь, кино, гү... гү үгы —гүй

эндэхи тэндэхи аята сай мал баян энэһэнэ тэндэһэнэ эхилэгдэхэ начинаться. хабарай весенний, тарилга сев,

эхе очень, түрүүлгше председатель, чарагдаха виднеться, быть видным.

Упражнение. Переведите на бурят-монгольский язык (бурят хэлэн дээрэ оршуулагты).

1. Наш колхоз отсюда далеко.
2. Наш колхоз богат хлебом.
3. Тепер там начинается весенний сев.
4. Тамошные колхозники работают очень хорошо.
5. Председателем работает там мой товарищ.
6. Он сегодня приехал отсюда по железной дороге сюда.
7. Он сейчас входит в наш класс.
8. Сейчас он живет в том каменном доме.
9. Тот дом виден отсюда через это окно.
10. Солнце заходит.

Упражнение. Составьте четыре предложения из следующих слов (доор заагдаһан үгөнүүдээр гурбан мэдүүлэл зөхбөгты): улаан хара түмэр харгы морин гуурһан(н) ружка бөшхө ерөө.

Сектор языка и письменности ГИЯЛИ

ан(г) зверь
дөлөн(г) вымя
— ангыне зверя,
— дөлөнгыне вымя;
г) -ине — после основ, оканчивающихся на устойчивый „н“ и на „и“, „ъ“, а также после основ, оканчивающихся на неустойчивый „н“, перед которым имеется краткое „и“, причем все окончания (ж. ь, ш), кроме устойчивого „н“, поглощаются падежным окончанием:

артель	артель
хүргуули	школа
морин	лошадь, коня
— артелине артель,	
— хүргуулине школу,	
— морине лошады, коня.	

Упражнение. Ответьте на просительные предлогательные и поставьте вопросы к повествовательным предложениям.

1. Газа хүйтэн боложо байна.
2. Би дөмөөнө класс соо нуужа байна.
3. Энда юун боложо байна гэжэ шэб?
4. Энда хурагшад бурят хэлэ нуража байна гэжэ шэ.
5. Хурагшад хара бэхээр бөшхөжэ байна.
6. Хурагша доска дээрэ мөдөөр бөшхөжэ байна.
7. Та улаан карандашар бөшхөжэ байна гүт?
8. Минии номые мүнөө хэн уншажа байна?
9. Тэрэ хурагша мүнөө сонхоор хаража байна.
10. Хүдэлмэришэн тэндэ шулуун гэр бариха байна.
11. Манай колхоз мал баян баян.
12. Тэдэ шулуугаар гэр бариха байна.
13. Ши эндэ юугээр ерөө гэжэ шэбши?
14. Би эндэ түмэр харгыгаар ерөө.
15. Минии нүхэр өөрһонгөө хара морьор ерөө.
16. Нүхэр Иванов ерөө гү, үгы гү?
17. Тэрэ нүхэр мүнөө эндэ үгы (или: үгы байна).
18. Минии нүхэр мүнөө эндэ үгы (или: үгы байна).
19. Та эндэхи гүт?
20. Би аягаар сай уужа байна.

Слова (үгөнүүд):

газаа	на улице, вне дома,
хүйтэ(н)	холод, стужа,
хүйтэн соо	холодный
орохо болохо бурят хэлэ(н) хураха гэжэ хара мел улаан хүдэлмэришэн шулуун(н) шулуун күгээр	входить, заходить, становится, бурят, бурятский, язык, учиться, частица сказуемого, черной; вороной, мел, красный, хүдэлмэришэн рабочий, камень, каменный, чем?; из чего?, посредством чего?; на чем?; кем?; железный, дорога, свой, лошадь, кино, гү... гү үгы —гүй

эндэхи тэндэхи аята сай мал баян энэһэнэ тэндэһэнэ эхилэгдэхэ начинаться. хабарай весенний, тарилга сев,

эхе очень, түрүүлгше председатель, чарагдаха виднеться, быть видным.

Упражнение. Переведите на бурят-монгольский язык (бурят хэлэн дээрэ оршуулагты).

1. Наш колхоз отсюда далеко.
2. Наш колхоз богат хлебом.
3. Тепер там начинается весенний сев.
4. Тамошные колхозники работают очень хорошо.
5. Председателем работает там мой товарищ.
6. Он сегодня приехал отсюда по железной дороге сюда.
7. Он сейчас входит в наш класс.
8. Сейчас он живет в том каменном доме.
9. Тот дом виден отсюда через это окно.
10. Солнце заходит.

Упражнение. Составьте четыре предложения из следующих слов (доор заагдаһан үгөнүүдээр гурбан мэдүүлэл зөхбөгты): улаан хара түмэр харгы морин гуурһан(н) ружка бөшхө ерөө.

Сектор языка и письменности ГИЯЛИ

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Черновицы городской Советэй байшангай талмай дээрэ Сталинскн Конституцийн хүндэлдэ бодхогоһон дурасхаал. (ТАСС-ын фото).

Токарь Шалимовай туйлалта

Николай Сергеевич Шалимов болбо XVIIII партконференцийд нэрэмжэтэ социалистическэ мурьсөөндэ оролсожо, үлэхөөрөө Стахановскн ажалай жэшээ харуула. 2,5 барын даабарине гансахан январь соо бүтөөһөн байна.

Г. ПОНКРАТЪЕВ.

„Авангард“ колхозой олзо хубаарилга

Февралын 9-эй үдэр, Иволгын аймагай „Авангард“ колхозой колхознигуудай хамтын сулгаан боложо, үнгерһэн жэлэйгөө олзо ургасын дунгүүд тухайда зүблээн угаа ехэ дэбжэлтэйгээр үнгрөө. Правлениин хүдэлмэрийн дутуунуудые большевикскээр шүүмжэлбэ. Колхознигуудай ажалта үдэр дээр: 3 тух. 60 мүнэг ба 2,1 кг. тарья хубаалан байна. „Авангард“ колхоз хабарай тарилгада бэлдэхэлье мүү бө шөөр абууһна. Үрөөнэй хүсэд бэлэн.

Д. КОЛМАНОВ.

ЗУУГАД ЦЕНТНЕР ҮРЭХН ДУТУУ

Карл Марксын нэрэмжэтэ артелиин (Закамен) зуугаад шахуу центнер үгээһэн дутуу. Гэхэһэ гадна, мүнөө үрэхэндэ хаанан тарианайн шанар муу. Тарьялангай газар дээрэ шөбхэ зөөлгын түсэбье мин 15 проц. гүйсөдхөө. Иимэ таһадалгай байбашье, колхозной правлени ямаршье хэмжээ абанагүй, үнэтэ сагыне дэмы үнгрэгэнэ.

Б. ШОНСЕВ.

ТЕПЛИЦНУУДЭЙН ТОО Э ДАХИН ОЛОШОРБО

Иволгын аймагай колхозууд жэл ерөхө бүри эртын овощь бүри ехээр тарья. 1940 ондо хоёр теплицэдэ овощь ургуулан юм. Тийн одоо жэлдэ 16 теплицэдэ эртын овощь таригдахан. Мүнөө 6 теплицэдэ эртын овощь таригдахан.

Төрөөй саад тээ 11762 парнигай раманууд энэ жэлдэ ашагдалгада үгтэхэ байна.

А. КРАСНОЯРОВ.

БУХГАЛТЕРИЙН ХЭРЭГЫЕ ШУДАЛХА СЕМИНАРИ

Бурнопромпромсоюзай дэргэдэ ажалһаа таһаралтагүйгээр бухгалтерийн хэрэге шудалха курс эвгдөө. Энэвндэ многопромпромсоюзай ба городской промартельнуудай харюусалгата хүдэлмэригшэд хамта 15 хүн хабаадаха.

ЗВЕНОНУУДАЙ ХҮДЭЛМЭРИМЕ ЗРИД ХАЙЖАРУУЛХА

Хаз-хаанагүй ефремовскэ ба сэг үргэлжын звенонууд эмхидхэгдөө. Агротехника бөөлүүлжэ элбэг дөлбөг ургаса хурнаха хэрэгтэ тэдэһэй үүргэ тон эхл.

Гэбшье, Закаменин аймагай олонхи колхозууд үбөлэй сагай агротехническэ заабаринуудые хүсэд бөөлүүлжэ хэрэгтэ харюусалгатагүйгээр хамдалаг байна. Угшаата Далахайн ба Енгорбойн сомонүүддахи звенонууд колхозной бусад ажал хүдэлмэриде хабаадалсаһан болоод эв, тариалан дээрэ юушье хоньгүй. Иимэ баршгатаһаа болохотой тобшололнуудые гэржажа, звено бүхэнэй хүдэлмэрийн эрид хайжаруулаха, агротехникийн заабаринуудые сүм бөөлүүлжэ хэрэгтэй.

Ш. БОРИС.

Хилын саана

Англи ба Германи хоорондын агаа: ай дайнда болоһон номгодол

ЛОНДОН, февралын 15. (ТАСС). Рейтер агентствын авиационно шүүмжэлгын бэшхэнь, Англи ба Германи хоорондын агаарай дайнда болоһон номгодол хадаа Европын баруун-хойто хубида метеорологически байдалай муужарһан дээрэһөө тохободо бөгжэ, англичанууд мэдүүднэ ха. Германи болбо энэ номгодолой үдэ өөрынгөө эскадрильяудые шөнөөр эмхидхэне ба шөнөнүүд бомбарировшигуудаар истребительнуудээр тэдэһэрыне халгаша. Энээнүгтөөр Германи болбо Англида долболон орохо гэгнэ һэдэлгөө бөөлүүлжэ шадахагүй байна.

Шүүмжэлгын хэлэһэнэй ёһоор, Дутын Востогохи Англиин агаарай сэрэгэй хүсэнууд бүри эв ехээр үргэджэдэнэ. Англиин эспертнуудай һанамжин ёһоор, Германи болбо Дутын Востогто олон тоондой самолетуудые эльгэжэ шадахагүй байна. Хэрбээ тэндэ олон тоондой самолетууда абаашаа гөө шөгшэ һаань, баруун зүгтэхи төрөнэй позицие һуларха байна. Англиин ба Германиин авиаци хадаа һааяр абуулагдахэ шийлэхэ тулаанаанууда бэлдэхэндэ. Тэрэ хадаа мүнөө боложо байгаа дайнда дүүргэлтэнь тодруулжа магад гэжэ, шүүмжэлгын түгээхэл соого мэдүүһнэ.

ЛУКАНИДА БА КАЛОБРИДА АНГЛИЙН ПАРАШЮТИСТНУУДАЙ БУУҮАН ТУХАЙДА

РИМ, февралын 15. (ТАСС). Стефан агентствэ Луканида ба Калобрида Англиин парашютистуудай абуулачуудые хэһэн тухайда нигэжэ бөшөө. «Февралын 10-ай һүниин 22 час 30 минутын үдэ Лукани ба Калобри областнигуудта парашютистууд үзэгдөө. Тэдээр биһинхэн талмай дээрэ буужа. Тэндэ байһан фермануудые эзлөөд. Дээрһөө бууха зуураа хүлөө гэмтөөһөн шөг парашютистые тэндэхи харуулаһан хивалтада абаһан байгаа. Англичанууд топографическа картгаар зүгһэн, тэндэхи шөг булаг гэшье дэбшабад. Тэрэ үдэ тус райондо тревго сонсохождо, Англиин парашютистуудые бөдөрлөг эхилэһэн байгаа. Тийн, англичанууд түргэн зуураа хүрээлэгдэн ба тэдээр түсөө зоригоо дүүргэжэ шадабгүйд. Тэдээр болбо түсэбэйгөө зарим хубиншье бөөлүүлэхын зоригоор, анхан хэдэн бүлэг боложо таһарһан байгаа. Зүгөөр энэ туһа болобогүй. Арба нэгэн парашютисты тэрэ дары хүрээлэгдэжэ плендэ абтһан ба бусадһы хивалтада абтан байна. Энэ үгүүдэй группашь эсэргүүцэлгэ үзүүлжэ буудалда. Нэгэ политейскэ хүн алууһан ба шөг харуулаһан бусад харуулаһагаа гүйжэ ерөтөр парашютистуудтай буудалсажа байгаа. Тийн, парашютистууд өсөргүүсэһэнэй туһагүй гэжэ мэдэхөө бөө тушааб. Энэһэй үгүүээр ой модон соо хорогоһон нэгэ группые бөдөрлөг ушартай болобо. Тийн, тэрэ группа, тэрөнэй тоодо шөг капитан удамшөгү оддожо, хивалтада абтан байгаа. Тэдэ парашютистууд бүгдөөрөө комбинзон үмдэжэ абаһан ба авиационно шлемүүдтай байба. Тэдээр автоматическа винтовкунуудаар ба пистоледуудээр зөбсөгдөн байба. Мүн, Италия мүнэгэ абажа абаһан байгаа».

США-ГЭЙ УАН-СЭРЭГЭЙ БАРИЛГА

НЬЮ-ИОРК, февралын 13. (ТАСС). Ассоциатед Пресс агентствын мэдэсэһэнэй ёһоор, Рузвельт болбо унан-сэрэгэй барилгач, тэрөнэй тоодо Номгон далай ба Атлантическа далайдахэ оазануудые үргэдхэгдэ 898 милян доллар намэжэ һомошхын конгрессе ауралха.

ТОБШО МЭДЭЭСЭЛНүүД

★ Шведиһөө саарһа ба картоп конвертнуудые газашаһ гаргала адал хоригодо.

★ Турциин правительство болбо Карабюкскэ металлургическа комбинады сэрэгэй эконоимио тааруулаха тухай тогтоол гаргаба.

★ Январин һүүлээр, Германиян баруун-хойто хубидах түүр зам дээр эхэ ажул болоһон ба тэндэ Бельгын 86 пленник алууһа.

★ Турциин Эгайскэ райондо улан голнууд үерлөө. 400 мянга гаран гектар тариалангай газар уһанда абтаба. Центральна Анатоли ба Измир хоорондын түмэр замай харилсаан таһадалһан байна.

★ США-да байгаа Грециян мисси болбо Америкын 30 самолеты бөлгө болгон абаһаа арсаба. Ушарын, тэдэ самолетууд хуушаршан байгаа ха.

Харюусалгата редактор **Р. БИМБАЕВ.**